

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОСТАНОВЛЕННЯ СУДДЕЮ (СУДДЯМИ) ЗАВІДОМО НЕПРАВОСУДНОГО ВИРОКУ, РІШЕННЯ, УХВАЛИ АБО ПОСТАНОВИ У ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВАХ

НОС Степан Степанович - заступник голови Восьмого апеляційного адміністративного суду

**УДК 343.82
DOI 10.32782/NP.2020.4.29**

У статті проведено аналіз особливостей кримінальної відповідальності за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови у зарубіжних державах. Виокремлено два основних підходи, які використовують законодавці зарубіжних держав. Відповідальність судді за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови містить або у структурній частині КК, яка безпосередньо стосується кримінальної відповідальності за злочини проти правосуддя, або ж відповідальність за такі діяння настає за нормами, що встановлюють відповідальність за службові злочини.

Ключові слова: вирок, кримінальний кодекс, суддя, відповідальність, злочин.

Постановка проблеми

Для формулювання рекомендацій щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови необхідно не лише вивчити вітчизняний досвід боротьби із вказаним діянням, а й з'ясувати підхід до кримінально-правової оцінки таких дій у зарубіжних державах. З огляду на це важливим є порівняльний аналіз відповідних норм КК України із відповідними нормами кримінальних кодексів зарубіжних держав.

Стан дослідження проблеми

Проблемами кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення про-

ти правосуддя приділяли свою увагу доволі багато вітчизняних науковців, зокрема: Є. Дідик, Н. Квасневська, Л. Палюх, М. Хавронюк та інші. Однак, не зважаючи на велику кількість наукових праць, питання вивчення зарубіжного досвіду криміналізації діянь, пов'язаних з постановленням суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови, і надалі є надзвичайно актуальними та мало вивченими.

Метою статті є виявлення позитивної практики і з'ясування доцільності запозичення зарубіжного досвіду у вітчизняне законодавство.

Виклад основного матеріалу

Аналіз зарубіжного законодавства дав нам підставу виокремити два основних підходи, які використовують законодавці зарубіжних держав. Відповідальність судді за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови містить або у структурній частині КК, яка безпосередньо стосується кримінальної відповідальності за злочини проти правосуддя, або ж відповідальність за такі діяння настає за нормами, що встановлюють відповідальність за службові злочини. При чому, варто зауважити, що другий підхід застосовують навіть у тих КК, які містять окремі розділи чи глави, які безпосередньо стосуються злочинів проти правосуддя. Дослідимо КК зарубіжних держав і звернемо особливу увагу на місце відповідної статті у

КК тієї чи іншої держави і на диференціацію відповідальності за таке діяння.

КК Азербайджанської Республіки містить окрему главу «Злочини проти правосуддя», яка розміщена у розділі XI «Злочини проти державної влади»[1]. У ст. 395 встановлена відповідальність за винесення завідомо неправосудних вироків, рішень, ухвал чи постанов. Відповідальність диференційована за тяжкістю наслідків. Так, у ч. 2 цієї статті встановлено відповідальність за твже ж діяння, пов'язане з винесенням незаконного вироку до позбавлення волі або таке, що спричинило інші тяжкі наслідки.

Схожий підхід і у КК Республіки Таджикистан[2]. Так, злочини проти правосуддя розміщені у главі 32 «Злочини проти правосуддя». Ст. 349 встановлено відповідальність суддів за винесення завідомо незаконного вироку, рішення чи іншого судового акта. Диференціація відповідальності проведена за трьома ознаками: неправосудне винесення вироку з призначенням покарання у виді позбавлення волі; пов'язане зі створенням штучних доказів для обвинувачення; що спричинило тяжкі наслідки.

У КК РФ у главі 31 «Злочини проти правосуддя» міститься ст. 305, що передбачає відповідальність судді за винесення завідомо неправосудних вироків, рішення або іншого судового акта[3]. Серед кваліфікуючих ознак цього складу злочину є вчинення тих самих дій, пов'язаних із проголошенням незаконного вироку суду про позбавлення волі або якщо вони спричинили інші тяжкі наслідки. За законодавством РФ притягнення судді до відповідальності за винесення завідомо неправосудного рішення можливе лише після перегляду відповідної справи судом вищої інстанції.

Схожий підхід закріплений у КК Республіки Молдова[4]. У ст. 307 передбачено кримінальну відповідальність судді за винесення неправосудних вироків, ухвали чи постанови; диференційована відповідальність за ознакою обвинувачення у вчиненні тяжкого, особливо тяжкого чи надзвичайно тяжкого злочину.

У КК Республіки Білорусь є окрема глава 34 «Злочини проти правосуддя»[5]. Серед злочинів проти правосуддя передбачено

норму, що встановлює відповідальність суддів за винесення завідомо неправосудного вироку, рішення чи іншого судового акта (ст. 392).

Н. Кваснівська, досліджуючи законодавство країн Європи про відповідальність суддів за неправосудність вказує, що кримінальне законодавство ряду європейських країн, регламентуючи відповідальність за посягання на правосуддя, не містить окремої норми про відповідальність за постановлення суддею завідомо неправосудного рішення, а відносить такі дії до службових злочинів[6, с. 92].

Цікавим є підхід до охорони правосуддя у КК Грузії[7]. У цьому кодексі є розділ XII «Злочини проти судової влади». Цей розділ містить чотири глави: «Злочини проти діяльності судових органів», «Злочини проти процесуального порядку отримання доказів», «Діяння, спрямовані проти запобігання і розкриття злочинів», «Злочини проти виконання судових актів». Разом з тим норма, яка передбачає відповідальність суддів за винесення неправосудного рішення міститься у зовсім іншому розділі - «Службові злочини» (розділ XI). Так у ст. 336 передбачена відповідальність суддів за винесення незаконного вироку чи іншого судового рішення. Відповідальність диференційована за ознакою винесення незаконного вироку, якщо було призначено покарання у виді позбавлення волі (ч. 2 ст. 336 КК Грузії).

У Кримінальному кодексі Китайської народної республіки норми про злочини проти правосуддя містяться у розділі «Злочини проти судового порядку»[8]. Однак, злочини, що вчиняються безпосередньо суддями, містяться у іншому параграфі - «Службові злочини» (§ 9 КК КНР). У цьому параграфі передбачена кримінальна відповідальність за притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності, незаконне звільнення від кримінальної відповідальності внаслідок винесення незаконного вироку. Навряд чи такий підхід до розміщення норм про порушення самими суддями є вдалим. Адже, виходить, що до злочинів проти судового порядку відносяться лише злочини, які посягають на правосуддя ззовні. А ті склади,

які посягають на правосуддя зсередини вважаються службовими злочинами.

Ст. 399 § 9 КК КНР передбачає відповідальність суддів за перекручування законів з корисливих мотивів, для переслідування і обвинувачення завідомо невинної особи, з метою усунення переслідування і обвинувачення завідомо винної особи. Окремо йдеться про кримінальну відповідальність судді за відступлення від реальних фактів і закону, або постановлення неправосудного вироку на підставі вільного тлумачення закону. Кримінальна відповідальність судді диференційована залежно від вчинення відповідних дій або у ході розгляду кримінального провадження, чи у цивільному чи адміністративному процесі.

Окремою нормою КК КНР передбачено відповідальність за винесення завідомо незаконного рішення у зв'язку з отриманням хабара, за призначення більш м'якого покарання або призначення незаконних умов звільнення, або призначення незаконного відстрочення виконання вироку особі, яка на це не має законних підстав.

Позитивною, на нашу думку, є диференціація кримінальної відповідальності судді залежно від того, у якому судовому провадженні прийнято неправосудне рішення.

КК Естонської республіки містить главу 9 «Злочини проти правосуддя». Однак, відповідно до КК Естонії, кримінальна відповідальність суддів за винесення неправосудного рішення настає за статтями про службові злочини (статті 293–301 КК Естонії)[9].

У КК Франції (ст. 441 КК Франції) злочинні діяння судді, в тому числі винесення неправосудного рішення, також віднесено до службових злочинів[10].

У КК Іспанії міститься книга 2, яка включає в себе розділ XX «Злочини проти судової влади»[11]. Глава I цього розділу («Посадові злочини») передбачає відповідальність судді за винесення (умисне) незаконного вироку чи рішення (ст. 446), за винесення незаконного вироку чи рішення через грубу необережність чи незнання, яке не вибачає (ст. 447), за відмову винести вирок чи рішення без законної причини (ст. 448), за злісне затягування правосуддя (ст. 449). До речі, варто звернути увагу на санкції у КК

Іспанії. Так, якщо суддя, який через грубу необережність або незнання, постановить явно незаконний вирок або рішення, то він позбавляється права займати відповідні посади чи державний пост строком від двох до шести років.

Окрім КК Іспанії, кримінальна відповідальність за винесення неправосудного рішення з необережності передбачена і в КК ФРН. У цьому кодексі йдеться про грубу необережність при прийнятті рішення. Разом з тим М. Хавронюк у своєму дослідженні вказує, що законодавчого визначення поняття грубої необережності у Загальній частині кримінальних кодексів європейських країн не існує, проте вказана термінологія вживається в нормах Особливої частини і здебільшого є критерієм розмежування злочину і проступку[12, с. 212]. Так, у німецькій кримінально-правовій доктрині грубою необережністю визнаються ті діяння, при вчиненні яких наявним є особливо значний ступінь необдуманості[12, с. 214].

У кримінальних кодексах Данії, ФРН, Голландії, немає спеціальних розділів про злочини проти правосуддя. Разом з тим кримінальна відповідальність за винесення неправосудних рішень суддями настає за нормами про службові злочини. Кримінальна відповідальність судді за винесення неправосудного вироку чи рішення передбачено § 339 розділу 28 «Посадові злочинні діяння» КК ФРН[13].

У КК Польщі передбачена окрема глава, яка стосується кримінальної відповідальності за злочини проти правосуддя. Відповідно до польського законодавства, на відміну від вітчизняного, правосуддя розуміють у вузькому змісті – лише як діяльність судових органів.

Як зазначає Н. Кваснівська, зі змісту КК деяких держав можна зробити висновок, що незаконні дії судді можуть кваліфікуватися і за іншими статтями[6, с. 98]. Наприклад, залежно від змісту неправосудного рішення судді Литви несуть відповідальність за нормами Кримінального кодексу Литви, які описують відповідні загальні види злочинів (зокрема, за ст. 146 – незаконне позбавлення волі, за ст. 228 – зловживання тощо), оскільки у главі XXXIV «Злочини і кримінальні

проступки проти правосуддя» КК Литви прямо не встановлена відповідальність за постановлення судом завідомо неправосудного рішення.

У КК Італії міститься окремий розділ, посвячений охороні правосуддя (розділ III «Злочини проти судової влади»), який включає три глави: I – «Злочини проти судової діяльності»; II – «Злочини проти авторитету судових рішень»; III – «Самовільний захист приватних прав». Однак відповідальність за винесення неправосудного рішення не міститься у жодній із цих глав, а настає за статтями глави I «Злочини посадових осіб проти публічної влади»[14].

С. Дідик вказує, що кримінальне законодавство деяких зарубіжних держав (Норвегії, ФРН) передбачає відповідальність третейського судді, який при розгляді справи чи винесення рішення по справі, обходить закон на користь або шкоду однієї із сторін, або якщо вчиняє такі дії таємно від іншої сторони за хабар[15, с. 69]. Науковець зазначає, що така практика заслуговує уваги і в Україні необхідно ретельно дослідити питання кримінальної відповідальності третейських суддів.

Висновки

Підсумовуючи, вважаємо за доцільне погодитись з думкою Н. Квасневської, що кримінальне законодавство ряду країн Європи досить детально регламентує кримінальну відповідальність судді за неправосудні рішення та характеризується певними особливостями: злочинні діяння судді визначаються як посадові (службові) злочини; криміналізовано значно ширше коло неправосудних діянь судді: зокрема, окремими нормами передбачено кримінальну відповідальність судді за постановлення неправосудного рішення у формі грубої необережності; за прояв несправедливості при вирішенні чи розгляді справ; за отримання суддею хабара; незаконне звільнення від кримінальної відповідальності; за розголошення таємниці судового розгляду; за відмову судді здійснити правосуддя; за злісне затягування правосуддя; за породження неповаги або ганьблення установ, законів чи дій влади, вихваляння дій, що супер-

ечать законам, розпорядженням влади чи обов'язкам служби; за фальсифікацію доказів; окремо виділено такі ознаки складу злочину, як мета, спосіб та наслідки неправосудного рішення[6, с. 98].

Література

1. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики / Научн. ред., предисл. докт. юрид. наук. проф. И.М. Рагимова; пер. с азерб. Б.Э. Аббасова. СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. 326 с.
2. Уголовный кодекс Республики Таджикистан / Предисл. А.В. Федорова. СПб. : Юридический центр Пресс 2001. 410 с.
3. Уголовный кодекс Российской Федерации. М. : Зерцало, 2004. 192 с.
4. Уголовный кодекс Республики Молдова / Науч. ред. А.И. Лукашов. СПб. : Юридический центр Пресс., 2003. 408 с.
5. Уголовный кодекс Республики Беларусь. Мн. : Правовая литература, 2013. 129 с.
6. Квасневська Н. Законодавство країн Європи про кримінальну відповідальність суддів за неправосудність. *Міжнародне право і порівняльне правознавство*. 2009. №2(15), С. 90-98.
7. Уголовный кодекс Грузии / Науч. ред. З.К. Бигвава; пер. с груз. И. Меридженашвили. СПб. : Юридический центр Пресс 2001. 408 с.
8. Уголовный кодекс Китайской Народной Республики / Отв. ред. Р.М Асланов. СПб. : Юридический центр Пресс. 303 с.
9. Уголовный кодекс Эстонской республики. СПб. : Юридический центр Пресс 2001. 230с.
10. Уголовный кодекс Франции / Научн. ред. Л.В. Головкин, Н.Е. Крылова. СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. 650 с.
11. Уголовный кодекс Испании / Научн. ред. Н.Ф. Кузнецова, Ф.М. Решетников. М. : Зерцало, 1998. 218 с.
12. Хавронюк М. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації. К. : Юринком Їнтер, 2006. 415 с.
13. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии / Научн. ред. Д.А.

Шестакова; пер. с нем. Н.С. Рачковой. СПб. : Юридический центр Пресс., 2003. 522 с.

14. Уголовный кодекс Италии / Отв. ред. Р.М. Асланов. СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. 303 с.

15. Дідик С. Кримінально-правова охорона правосуддя від незаконних діянь судді як спеціального суб'єкта злочину: дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / С.Є. Дідик ; Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. К., 2009. 218 с.

CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR JUDGMENT (JUDGES) KNOWN BY UNCONSCIOUS JUDGMENT, DECISION, DECISION OR DECISION IN BUILDING IN FOREIGN COUNTRIES

The article analyzes the features of criminal liability for the decision of a judge (judges) knowingly unjust sentence, decision, ruling or resolution in foreign countries. There are two main approaches used by legislators of foreign countries. The judge's responsibility for the decision of a judge (judges) knowingly unjust sentence, decision, ruling or resolution contains either in the structural part of the Criminal

Code, which directly relates to criminal liability for crimes against justice, or liability for such acts arises under the rules establishing liability for official crimes.

It is proved that the criminal legislation of a number of European countries regulates in sufficient detail the criminal liability of a judge for unjust decisions and is characterized by certain features: criminal acts of a judge are defined as official (official) crimes; a much wider range of unjust actions of a judge has been criminalized: in particular, certain norms provide for criminal liability of a judge for making an unjust decision in the form of gross negligence; for manifestation of injustice in resolving or considering cases; for receiving a bribe by a judge; illegal release from criminal liability; for disclosing the secrecy of the trial; for the judge's refusal to administer justice; for malicious delay of justice; for inciting disrespect or disgrace to the institutions, laws or actions of the authorities, praising actions that contradict the laws, orders of the authorities or duties of the service; for falsification of evidence; such features of the crime as the purpose, method and consequences of an unjust decision are singled out.

Key words: sentence, criminal code, judge, responsibility, crime.